

Миленко Пајић

Питања без превода

18. Југословенски позоришни фестивал, Ужице, 11–17. новембар 2013.

Од зебње до бунџа. Човек је, наводно, зрео = пунолетан са осамнаест година. А када је “зreo” тј. “пунолетан” један позоришни фестивал? Ко би то знао? Опстати на овој ветрометини, у било чему, а посебно у театру, макар и само 18 (и словима: осамнаест) година, уопште није лако. Пре осамнаест година није се (јасно) видело да ли ће ЈПФ (и то: без превода!) опстати, (пре)трајати, (са)зрети и дати одређене плодове. На будућност уопште, па и на будућност једне културне манифестације, гледало се са зебњом. Оснивачи су сумњали да ли ће издржати сва искушња, да ли ће имати довољно снаге и памети; стрепели, радили, вукли терет који су сами изабрали и одредили себи; а песимисти су, држећи се чињеница, прорицали брз и неповољан исход. Колико смо кадрили сами не знамо. Често крећемо грлом у јагоде, па шта буде. Ово наше доба довољно је тешко, горко и ружно да би га могао поправити један позоришни фестивал. Али, да смо одустали пре толико година протекло време било би још горе, оскудније и гор-

че. Овако, на изазов времена одговорено је једним интелектуалним гестом. Огласили смо се и казали да се не миримо. Не знамо одговоре, ни питања нам нису савршена, али настављамо тражење људскости у себи. Да видимо колико смо добри-лоши, милоствиви-зли, чуварни-распикуће, скромни-похлепни... Може ли нам у томе помоћи Талијин храм? Остављамо знакове о колебању, лутању и немирењу. Колико год да смо уложили у овај културни подухват, добили смо више. И сазнали смо још понешто о себи.

Кухиња

Текст: Петер Хандке и Младен Матерић. Режија: Младен Матерић. Костимограф: Одиле Дувергер, Јелена Видовић. Музика: Харис Решић. Играју: Слађана Зрнић, Сандра Љубојевић, Сњежана Штикић, Ведрана Мачковић Зубовић, Миљка Брђанин Бабић, Љубиша Савановић, Златан Видовић, Владимир Ђорђевић, Рок Радиша, Александар Стојковић, Филип Бабић. Продукција: народно позориште Републике Српске, Бања Лука

Скоро без речи, али с душом. Вратио се Матерић! Да, онај из Позоришта ОБАЛА. Добра вест. Шта нам је донео? Његов поклон је *Кухиња*. ОDMA знамо зашто је отишао и зашто је одсуствовао тако дуго. Изгубио је кућу и огњиште. Сада се вратио са комадом скоро без речи (са само неколико Хандкеових стихова) на тему куће (на сред друма) и (утуљеног) огњишта. Још је рано за речи које често мало говоре а могу много да нашкоде и да заболe. Треба поново оживети дом, ту стару кућу у којој смо се родили и у њој провели детињство. Памтимо све ритуале и дешавања из кухиње, нарочито око шпорета. У њој је увек било живахно, топло, мирисало је на хлеб и на млеко. Много се може рећи гестом, покретом, погледом, додиром. Позориште не мора бити немоћно и огољено ако му се (с разлогом) одузму речи. Остаје још много елемената који често више говоре од речи и дубље задиру од фраза. Велики је ризик играти без речи; за то је потребно много снаге, вежбе, дисциплине, посвећености. Бањалучани су на добром путу да достигну савршенство у овој врсти позоришта. Потребно је да овај комад без речи – с душом – одиграју још много пута како би све што чине на сцени било течно и питко као у животу и лагано и лепо, као у сну. Шта се на крају, било које представе, памти? Памти се постигнута атмосфера, а не дијалози, искреност, а не реплике. У Материћевој *Кухињи* осетили смо дах домаћег огњишта и дух ближњих, најближих. Недостаје још мало опуштености и безбрижности. А то се постиже суровом вежбом, дисциплином и апсолутном синхронизацијом.

Матерић је редак, сасвим посебан аутор и апсолутни познавалац позоришне уметности. Таквом посленику и посвећенику част је пожелети добродошлицу у Ужице, позоришни и фестивалски град.

Гребање или Како се убила моја бака

Текст: Тања Шљивар. Режија: Селма Спахић. Сценографија: Мирна Лер. Костимографија: Сања Џеба. Музика: Драшко Аџић. Играју: Лана Делић, Џенана Џанић, Енес Салковић, Снежана Видовић, Нусмир Мухаремовић, Факета Салихбеговић-Авдагић, Маја Изетбеговић. Продукција: Босанско народно позориште, Зеница

Омењени у улозу. Онај ко је кресао варнице и палио ватру на Балкану (и било где и било кад), свакако није мислио на децу. Ко год се игра ватром-ратом не мисли на последице, не брине за децу. Колико је генерација одрасло у овом, ко зна ком по реду, балканском рату? Какво је било њихово детињство? Како се одраста у страху? Какви су или какви ће они бити као одрасли људи? Хоће ли моћи да избегну искушења и замке у које су упадали њихови родитељи? Јесу ли та деца плод љубави? Како васпитати ратну децу од којих је много сирочади? Хоће ли само једна идеологија заменити другу? Хоће ли се васпитање (као што је било у социјализму) поистоветити са индоктринацијом? Како деци објаснити шта је родољубље, а шта национализам? У рату деца остају жељна пажње, нежности, љубави... свега. После рата, огрубели, измучени родитељи и деца немоћни су да искрено размене осећања. Тешко је носити

се са ратним наслеђем. Тешко је, а неопходно, отворати ратне теме. Које су последице ратовања? Да ли деца рођена и одрасла у рату и одмах после рата могу бити здрава? Последице су бројне и право говорећи – ужасне. Породица је пољуљана, она није и више не може бити беспрекорно уточиште. Деца, без праве подршке и ослонаца у окриљу породице, одрастају као у неком моралном вакууму. Родитељи не верују никоме, ни себи самима, па како онда могу бити ауторитети својој деци?! Нижу се шокови, цимање, гребане, одласци, доласци. Све је у пролазу и пролазно, краткотрајно. Транзиција, брате! Крећемо се присилно и у погрешном правцу. Увек спремни за узбуну, покрет, понижење. Шта се од тога може извући као поука, шта научити и спремити за будућност? Увреда, стрес, проблем до проблема. Спољно насиље, насиље политике и медија, производи унутрашње, породично насиље. Немоћан родитељ искаљује бес на деци, деца насиље деле међусобом, на равне части. Незадовољни родитељи гаје децу која имају проблем са емоцијама. Хтела би да воле, а не умеју, нико их није научио. О свему томе говори овај комад (који је невољно и нечињем био учесник политичке и медијске игре). Све пролази, све је пролазно и живот пролази као епизода. Тужно: без премијере, без репризе. Без главне улоге. Трепнеш и све је готово; ниси ни приметио да си био жив.

Чаробњак

Текст: Федор Шили. Режија: Борис Лијешевић. Сценограф: Миша Кескенић. Композитор: Александар Кос-

тић. Костимограф: Мирна Илић. Играју: Саша Торлаковић, Светозар Цветковић, Радоје Чупић, Татјана Шанта Торлаковић, Марко Марковић. Продукција: Народно позориште, Сомбор

Живот и њириљученија. Биографија и опус. Књижевни критичари радије посматрају дело независно од живота писца. Као да је аутор апсолутно слободан, имун на животне радости, недаће и утицаје, као да је он некаква “самоникла” појава?! Уметник је дужан да почне од нуле, да ствара ни из чега да би био оригиналан, па је онда свеједно ко је он? Када се Живот не би мешао у Дело било би лакше спровести естетске теорије... Али, није (баш) тако. Доситеј је свом животопису прикључио 12 писама (и послао их из Лајпсика 1788. године дражејшем пријатељу Харалацију), како би оставио трага о својим доживљајима на путовању. Уз аутобиографију (која осим предисловија има пет поглавља и закљученије) придодео је још доста дешавања како би допунио и заокружио своје дело, али и сведочанство о себи самом... Таквих и сличних примера у домаћој и светској књижевности имамо безброј. Не може текст да буде пресан, сочан, убедљив, ако није и – проживљен. Живот доиста диктира Причу, али запис на папиру пун је отисака песникових прстију, а стихови садрже трагове откуцаја срца и меандре напаћене душе... Млади Федор Шили добио је задатак (од свог професора драматургије на III години студија) да напише драму о Томасу Ману. Јуноша се приљезно дао на посао, пажљиво прочитао све Манове романе, али није изоставио ни мемоаре. Тамо је запазио сведочанство пишчеве кћери о

томе како се њеном оцу дешавало да за ствари које су се заиста десиле помисли да их је он измислио, а за оне које су се десиле само у његовој машти – да су сушта стварност. Наравно, овде се не ради о пукој расејаности, излапелости писца, него о креативности вишег реда! Томас Ман (заслужено власник надимка – Чаробњак) намерно је допуштао својој јави да се претаче у сновиђење, како би стварност лагано склизнула у књижевну илузију и задобила што чвршће уметничке контуре; да би се у роману све то испреплетало, допуњавало и преливало и на крају стопило у целину... Ман је читао Гетеа, Шили је читао Мана, а Лијешевић (после десет година прочитао) – Шилија. И тако то иде у бескрај. У овом духовном ланцу Лијешевић је учинио да све буде једноставно и течно. Свој живот и прикљученија (заједно са омиљеним лектирама) Ман је транспоновао у књижевни опус. Да то дело живи, да је актуелно и сада доказали су прилежни читаоци и млади позоришни посленици, Шили и Лијешевић, давши му форму позоришних илузија. У глумачкој екипи сомборског Чаробњака: Саша Торлаковић као Томас Ман – маестралан, Светозар Цветковић као Гете – одличан, и сви остали на врло високом нивоу. Једино је и интеракција са публиком била некако накалемљена и, практично, сувишна. Интелигентно осмишљена и оригинална представа у славу књижевности и позоришних илузија.

Злочин и казна

Текст: Ф. М. Достојевски. Режија и драматизација: Златко Свибен. Композитор: Дарко хајсек. Сценографија:

Ана Мартина Бакић и Ивана Кнез. Костимографија: Марита Ђопо. Играју: Јелена Михољевић, Перица Маринковић, Живко Аночић, Озрен Грабарић, Ненад Цветко, Синиша Ружић, Зоран Гогић, Ања Шоваговић Деспот, Ивона Кундерт, Инге Апелт, Дарко Милас. Продукција: Градско драмско казалиште “Гавела”, Загреб

Играју Фјодора Михаиловича?!

Подухватити се посла на драматизацији “Злочина и казне” једна је врста дрскости, ако не и лудила. Теже и луђе било би исто то, само са романом *Браћа Карамазови*. Свибен је био довољно спреман да се упусти у овај пројекат са апсолутним преомишљајем (што захтева злочин) и довољно (да не кажемо: сулудо) храбар да издржи напоре и изазове реализације (исцрпљујуће, сконцентрисане и жестоке) као заслужену казну. Његова верзија покренула је театарски механизам на чудесан начин. Али, Свибен у свом подухвату није био сам, иако је све конце држао чврсто у својој шаци. За њега је посвећено радио цео ауторски тим: композитор (Д. Хајсек), сценографи (А-М. Бакић и И. Кнез), костимограф (М. Ђопо), дизајн светла (З. Столник), сценско кретање (А. Ђелић), визуелни идентитет (Студио Цуцулић), као и бројна екипа глумаца. Резултат савршено дисциплинованог тимског рада је представа коју смо пратили без даха као пример заједничке креације у којој је сваки елеменат био чврсто и поуздано на свом месту. *“Редићелъ размишља у више димензија, ѿонире у метафизичке дубине Ф.М.Д., ствара драматично раскошну сценску слику једног времена, разиђрава глумачки ансамбл и сјаја модерна естетска ре-*

шења у узбудљив казалишни догађај.” Фрањо Дијак (као Раскољников) био је тако убедљив да се сваки гледалац могао запитати да ли је то уметност глуме на граници бунила или је човека заиста захватило лудило?! Прави Фјодор Михаилович се и не може играти другачије него предано, беспошtedно и до краја (“брзо, насилно и ојасно”), јер би свака калкулација била непримерена. Питамо се да ли овај глумац може боље или је ово његов врхунац? И други глумци су били изузетно добри и као посебни ликови, и као део социјално-психолошког механизма који, једном покренут, неумитно иде даље и даље и меље све пред собом и у себи. Сцена ужичког позоришта никада до сада није била тако (пот)пуна, сваки милиметар био је испуњен важним садржајем, просто је несхватљиво шта је све било на сцени и шта је уопште на њој могло да стане?! Кулисе су биле прекривене пишчевим рукописом и аутографом, тако да је радња комада буквално била у контексту, глумци су се кретали и “играли” између редова, као сенке и приказе из чудесне и ингениозне уметникове имгинације. Фјодор Михаилович је и у животу као и у делима непрестано био на ивици, између генија и лудака, између слободе и тамнице, богатства и беде, и на концу – између злочина и казне. Свибенов наум да драматизује роман тако сугестивно, као да је то учинио сам писац, испуњен је неочекивано добро. Погодити све елементе на начин Достојевског, а да то буде и Свибен, била је немогућа мисија. Свибенова интеграција је успела, хазардерски ризик се исплатио; његова “*брозојошезна сценска монџажа*” функ-

ционисала је беспрекорно, на част Gavelle и ужичког фестивала. Играти Фјодора Михаиловича, па још *Злочин и казну*!? Може, али на начин Златка Свибена!

Очеви су град(или)

Концепт и режија: Борис Лијешевић. Композитор: Александар Костић. Костимографија: Иванка Вана Прелевић. Играју: Ана Вујошевић, Душан Ковачевић, Драган Рачић, Емир Ђатовић, Гордана Марковић, Гојко Бурзановић, Јадранка Маамић, Кристина Стевовић, Мишо Обрадовић, Момо Пићурић, Нада Вукчевић, Оливера Вуковић, Петар Бурић, Радмила Божовић, Срђан Граховац, Стеван Радусиновић, Слобо Маруновић, Славко Калезић, Зоран Вујовић, Жаклина Оштир. Продукција: Црногорско народно позориште, Подгорица

Кога је бриџа? Млади Лијешевић и даље тера по своме. Негде промаши, негде успе, једанпут направи осредњу представу, други пут погоди у центар. Упорно полази од теме, истражује, анкетира, скупља документа, интервјуише, слаже зрно по зрно. Онда улази у театар, ступа на сцену и разрађеним поступком гради представу. Тај систем тражи ризик, интуицију и импровизацију. Унапред, без текста, не може се знати како ће комад изгледати, а још мање да ли ће представа успети, да ли ће механизам прорадити? Много зависи, наравно, од избора сужеа. Добро је да тема буде актуелна, да прича буде свима добро позната, а по могућности контроверзна. Испитујући моћи савременог позоришта и његових веза са стварним животом, Лије-

шевић се вратио дома да мало почисти пред својом кућом. Бацио је карту на тему опште грабежи и лоповлука, блаже речено развоја либералног капитализма, бујања бизниса и могућности домаћег предузетништва. Забављени својим јадом нисмо превише упућени у ситуацију у Црној Гори, посебно на Светом Стефану и дуж морске обале. Из комада *Очеви су зрад(или)* сазнајемо да је тамо све продато странцима, а највише браћи Русима. Порука сажета у очајању гласи: “Наши очеви су градили, а ми – синови – будзашто продали очевину.” Стање је катастрофално и више није битно да ли су нам главе дошли странци (макар били и православна, до скоро идеолошка, браћа) или мангупи у нашим редовима. Са позорнице чујемо потресна узвике: “Ово је наша земља! Ми немамо ништа! Ми смо живи, ми постојимо! Ми немамо посла! Чекаћемо и тридесет година! Ми одавде немамо куд!...” Да ли чујемо глумце који сведоче туђу судбину? Или људе погођене друштвеним и политичким променама? Можемо им, из гледалишта, добацити наше паролe: “Све продадосмо и прокоцкасмо! Мегаломани смо који све губе! Остали су нам само голи животи! Бар су у позоришту признали докле су дошли!” (преписано из фестивалског билтена) Чини нам се да смо луцидни и да имамо врхунске афористичаре, све сам Лец до Леца, па би радо додали још по коју блиставу, али окаснелу мисао: “Полакомио се Србин, хоће свако да буде капиталиста! Јуче пролетер, данас милионер! О, Велики брате, да ли се и то може!”... И тако, детектовали су (смо) општу похлепу, корумпираност, бахатост, отсуство скрупу-

ла, беду. Не зна се где је црње и горе, овде или тамо? То је страшно, то је ужасно! И шта сад? Театар се укључио, сложно, потресно. И то је боље него ништа. Хоће ли се ишта променити? Неће никако. Може се добити подршка власти и наћи спонзор добротвор-лицемер, али се постићи ништа не може. Касно је (или рано?) за промене. Биле су колико ономад неке промене, зар не? Ни те промене нису докрајчене да бисмо започињали нове. Можемо да вичемо и да певамо до миле воље. Имамо слободу да кажемо шта год хоћемо, кога је брига?

Ревизор

Текст: Н. В. Гогољ. Режија: Ива Милошевић. Сценограф: Горчин Стојановић. Костимограф: Борис Чакширан. Композитор: Владимир Пејковић. Играју: Небојша Илић, Бранка Шелић, Јелена Петровић, Гордан Кичић, Феђа Стојановић, Горица Поповић, Бојан Жировић, Иван Јевтовић, Ненад Ђирић, Младен Андрејевић, Бранимир Брстина, Бранислав Зеремски, Милан Михаиловић, Ерол Кадић, Радмила Томовић, Милица Михаиловић, Владислав Михаиловић, Исидора Минић, Драгана Ђукић. Продукција: Атеље 212, Београд

Гогољ у нашем сокаку. Премештање Гогоља у неко друго, наше време није успело. Није се примило, није заживело. Од те погрешне поставке даље је све ишло наопако. Сцену је (пре) оптеретио један огроман конференцијски сто, потпуно непотребно. Око тог стола гурали су се глумци, сто их је заклањао, сметао, делио позорницу без икакве потребе, представљао рам-

пу која је накнадно удаљавала глумце од публике. Скроз погрешно. Микрофони и Гогољ?! Можда би то могло, али кад би режија била маштовитија, креативнија. Дакле, разглас – још један промашај. Глума главних ликова отишла у погрешном правцу. Градоначелник (Н. Илић) блед, бескрван, потпуно неталентован. Хлестаков (Г. Кичић) претерао, преглумио, уместо бар у карикатуру отишао у бесконачно, досадно акање. Неколико добрих епизода (Брстина, Зеремски, Јевтовић, Стојановић), неки глумци су подсећали на себе. Остали нису имали никакве шансе, просто – није им пружена. Превише нерешених проблема у старту довело је до представе проблематичне у целини. Као да је неко желео да поквари Гогоља, да га размонтира и деконструише; то му је успело. Одавно код нас није виђен лошији Гогољ и слабија представа Атељеа 212. И ако је урађена у журби, на поверење, није се смело силазити толико ниско.

Свети Георгије убива аждаху

Текст: Душан Ковачевић. Режија: Љубомир Драшкић. Сценограф: Петар Пашић. Костимограф: Јасмина Јешић. Композитор: Војислав Костић. Играју: Бојан Жировић, Софија Јурчин, Маринко Мацгал, Бојан Димитријевић, Милан Михаиловић, Милош Кланшчек, Младен Андрејевић, Гордан Кичић, Небојша Илић, Владислав Михаиловић, Ненад Ђирић, Ерол Кадић, радомир Николић, Бранислав Зеремски, Дара Џокић, Ненад Јездич, Ненад Ераковић, Андрија Кузмановић, Милан Никитовић, Александар

Груден. Продукција: Атеље 212, Београд (Представа је ван категорије)

Истина и суштина. У част награђених изведена је обновљена представа “Свети Георгије...” у антологијској режији покојног Љубомира Драшкића. После неуспелог излета у филм и ТВ серију, овај комад враћен је у своје природно окружење, у театар. Један од најбољих драмских текстова Душана Ковачевића, поново постављен на сцену поводом стогодишњице од почетка Великог рата, обновио је наша болна сећања на трагичне судбине честитих Срба сељака из Мачве и Поцерине. Аутори овог комада, као и садашњи актери, показали су да је изворно родољубље чисто и лепо; и да су судбине храбрих војника који су гинули за отаџбину потресне и неизбрисиве из нашег колективног памћења. Историја ако је наука мора објективно да забележи све ове догађаје, учеснике, хероје и жртве. Политика може да брише, прекраја и прља, као што често чини. Уметност интересује истина и суштина и кад су достигнуе и кад нису.

Позоришно срце Ужица

И пратећи програми били су скромнији него претходних година. Осим изложбе фотографије Радована Вујовића, новосадски Универзитет представио је студије сценског дизајна. Освежење и ведрину сваке вечери доносио је колумниста фестивалског билтена Зоран Јеремић, ужички новинар и књижевник, нарочито оним у последњем броју под насловом “*Клонфери и шлосери*”. У холу позоришта пре почетка представе сви смо са за-

довољством читали Јеремићеве вртаве коментаре о “малом брџу који има велико ѿзоришно срце”...

Арделиони: седам у Загреб, по један у Зеницу и Бања Луку

На крају фестивала додељене су награде **АРДЕЛИОН** најбољим учесницима 18. ЈПФ у Ужицу.

Седам **АРДЕЛИОНА** добила је представа *Злочин и казна* Казалишта Gavella из Загреба: за најбољу представу, режију (З. Свибен), мушку (Ф. Дијак) и женску улогу (А. Шоваговић

-Деспот), за сценографију (А-М. Бакић и И. Кнез) и костимографију (М. Ђопо) и за епизодну улогу О. Грабарић).

Најбоља млада глумица била је Ценана Џанић из Зенице.

Специјалног **АРДЕЛИОНА** добила је представа *Кухиња* из Бања Луке.

Награде ће бити уручене добитницима на матичним сценама.

И овога пута укус ужичке публике и оцене стручног жирија фестивала апсолутно су се поклопиле. Можда је и то знак и потврда зрелости и “пунолетства” ЈПФ, Ужице? Изгледа да јесте.

